

УДК 316.74:2:32-027.21

СОЦІОКУЛЬТУРНА РОЛЬ РЕЛІГІЇ ТА ЦЕРКВИ В ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

В. Я. Слободян,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України*

У науковій статті проаналізовано засади державно-церковних відносин у контексті концепції класократичної держави В.Липинського. Теоретичного розвитку і тлумачення отримали методологічні підходи В.Липинського до державно-церковної проблематики. Шляхом моделювання на основі узагальнення доктринальних напрацювань мислителя автором сформульовано три моделі державно-церковних відносин: державно-центристська, ліберального нейтралітету і традиційно-консервативна. Проведено порівняльний аналіз і зроблена спроба наукового зіставлення моделей державно-церковних відносин за методологією В.Липинського із підходами сучасної науки державного управління у сфері державно-церковних відносин. Розкрито зміст принципів взаємодії церкви і держави в умовах існуючої духовної кризи, досліджено значення релігії як засобу відновлення морально-етичних і духовно-ціннісних орієнтирів розвитку суспільства. Обґрунтовано центральну ідею ідеології українського консерватизму про доцільність і необхідність участі церкви в суспільно-політичній трансформації держави.

Ключові слова: державне управління, церква, держава, суспільство, релігія, культура, ідентичність.

V. Ya. Slobodyan,

*Ph.D student of the Humanities and Social Policy Department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

SOCIOCULTURAL ROLE OF RELIGION AND CHURCH IN THE STATE FORMATION DISCOURSE OF UKRAINIAN CONSERVATISM

Scientific article analyzed the principles of state and church relations in the context of the concept of state conservatism of V. Lipinsky. Lypynsky's methodological approaches to state and church issues are received elucidation and theoretical development. Basing on a synthesis of doctrinal thinker developments, author formulated three models of state-church relations: state-centrist, liberal neutral and traditionally-conservative. One attempted to make a comparative analysis of scientific model of the state and church relations according to the V. Lipinsky's methodology of modern science approaches to governance in the field of state and church relations.

It is shown the content of the principles of interaction of church and state under the existing of spiritual crisis, investigated the importance of religion as a means of restoring the moral, ethical and spiritual values of society. One described elucidation of Ukrainian central idea ideology of conservatism on the feasibility and necessity of the church in the sociopolitical transformation of the country.

Key words: public administration, church, state, society, religion, culture and identity.

В. Я. Слободян,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президенті України*

СОЦІОКУЛЬТУРНА РОЛЬ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНСКОГО КОНСЕРВАТИЗМА

В научной статье проанализированы принципы государственно-церковных отношений в контексте концепции классократического государства В.Липинского. Теоретическое развитие и толкование получили методологические подходы В.Липинского к государственно-церковной проблематике. Путем моделирования на основе обобщения доктринальных наработок мыслителя автор сформулировал три модели государственно-церковных отношений: государственно-центристская, либерального нейтралитета и традиционно-консервативная. Проведен сравнительный анализ и сделана попытка научного сопоставления моделей государственно-церковных отношений по методологии В.Липинского с подходами современной науки государственного управления в сфере государственно-церковных отношений. Раскрыто содержание принципов взаимодействия церкви и государства в условиях существующего духовного кризиса, исследовано значение религии как средства восстановления морально-этических и духовно-ценностных ориентиров развития общества. Автором обоснована центральная идея идеологии украинского консерватизма о целесообразности и необходимости участия церкви в общественно-политической трансформации государства.

Ключевые слова: государственное управление, церковь, государство, общество, религия, культура, идентичность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова міцної національної Української держави на нинішньому етапі державотворення бачиться можливим за умови утвердження власної культури, яка у своїй основі є тисячолітньою християнською традицією світосприйняття. Християнство, яке на наших землях бере свій початок із часів хрещення Русі-України князем Володимиром у 998 р., упродовж століть відіграло важливу роль у захисті й збереженні національної культури, ідентичності та державності. За часів Київської Русі надання християнству статусу офіційної релігії забезпечило міжнародне визнання та прогресивний розвиток соціально-політичної системи суспільства. У подальшому християнська релігія стала органічною складовою частиною національної культури і традицій та витворила, власне, самобутню українську культуру, носіями якої сьогодні є ті, хто називають себе українцями [1].

Святкування в 2016 р. 1027-ї річниці хрещення Русі-України і 25-ї річниці Незалежності поставило перед Україною складні світоглядні питання розвитку моделі своєї державності, яка б забезпечила їй прогресивну модернізацію та втілювала б соціокультурну ідею духовного самоствердження нації.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Активізація широкого громадського інтересу до релігії та церкви в Україні пояснюється тією особливою політичною ситуацією, у якій перебуває країна, і загальносвітовою тенденцією відродження релігійності в постсекуляризованому та постмодерному світі.

Зазначене спонукає нас до дослідження цієї теми під кутом зору сучасної науки державного управління та класичного консервативного підходу державотворчої аналітики В.Липинського.

Проблематику державно-церковних відносин як під кутом зору українського консерватизму, так і крізь призму сучасної науки державного управління у своїх працях досліджували такі українські вчені, як: І.Гирич [11], Ю.Дорошенко [5], В.Єленський [18], С.Здіорук [17], І.Коваль [19], Ю.Кальниш [6], Т.Осташко [11], С.Онищук [14], Я.Пеленський [11], І.Сидор [3], С.Сьомін [20], В.Троцинський [16], Ю.Терещенко [11]; російські вчені А.Мраморнов [12], Т.Челевенко [12], К.Штекль [12], В.Троїцький [9]; західні вчені Р.Бернал [8], Р.Дарендорф [8], С.Гантінгтон [13], Х.Яннарас [8] та ін.

Науковому перу цих вчених належать дослідження, що охоплюють широкий спектр консервативно-державотворчої проблематики. Серед головних питань, що отримали висвітлення в їхніх працях, такі як: зародження основоположних ідей українського консерватизму та оформлення їх в цілісну політичну доктрину, духовно-ментальні й культурологічні основи християнства на українських землях, історико-політичний контекст взаємодії держави і церкви, сучасні політико-правові моделі державно-церковних взаємовідносин, публічне управління у сфері державно-конфесійних відносин в Україні та низка інших питань консервативно-концептуального значення.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є наукове дослідження засад державно-церковних відносин у контексті концепції класо-кратичної держави В.Липинського, теоретичний розвиток і тлумачення методологічних підходів В.Липинського до державно-церковної проблематики, моделювання на основі узагальнення доктринальних напрацювань мислителя моделей державно-церковних відносин, проведення порівняльного аналізу і спроба наукового зіставлення моделей державно-церковних відносин за методологією В.Липинського із підходами сучасної науки державного управління у сфері державно-церковних відносин, розкриття змісту принципів взаємодії церкви і держави в умовах існуючої духовної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна є державою з понад тисячолітньою історією і традицією християнського віросповідання. Упродовж цього часу релігія та церква відігравали центральну роль у житті суспільства і держави, виступаючи ядром цивілізаційної ідентичності й складовим елементом політичної системи. За часів бездержавності церква інституційно виконувала численні функції держави і завжди залишалася форпостом українського духу. Монастирі й церкви в українській традиції були просвітницькими і культурними центрами, забезпечуючи певний рівень соціального захисту і гуманітарного розвитку народу. Духовенство як клас завжди користувалося шаною й авторитетом у народі та впродовж століть неодноразово поповнювало лави політичної еліти і керівництва держави. Таке тісне взаємопроникнення церкви і держави неминуче зробило церкву опорою держави, а з нею і всього українського народу, і зумовило її політизацію [2].

З огляду на свою актуальність державно-церковні відносини неодноразово привертала увагу

вітчизняних науковців, але чи не першим ґрунтовним дослідженням із позиції консервативного підходу до державного управління є робота В.Липинського “Релігія і церква в історії України”, де автор аналізує становище церкви в суспільно-політичному житті Української держави та її вплив на формування соціокультурної традиції України.

У цій роботі В.Липинський формулює методологічні підходи, за допомогою яких аналізує роль і значення релігії та церкви в державотворенні. На основі цієї методології ми в нашому дослідженні виділяємо три моделі взаємодії держави і церкви, які зумовлюються особливостями національних культур.

Перша модель взаємодії держави і церкви (державно-центристська. – *Авт.*) передбачає активне втручання і вплив держави на діяльність церкви та її інституцій, що в підсумку призводить до цілковитого узалежнення церкви від держави та її ідеології. Ця модель взаємовідносин передбачає суцільну політизацію церковно-релігійної діяльності з відведенням церкві ролі політичної інституції, на яку покладається функція утвердження та “освячення” державної ідеології. У такій системі координат церква не є самостійною і незалежною інституцією, вона повністю підзвітна і підконтрольна державі. З державою попередньо узгоджуються всі важливі організаційні й кадрові питання внутрішнього життя церкви. За лояльність і підтримку офіційного політичного курсу держави церква отримує від держави протекцію власних інтересів і фінансову допомогу [3]. У такій конфігурації взаємовідносин, за словами В.Липинського, “політики, які організують державне життя, намагаються зробити з релігії послухне знаряддя у своїх руках. Вони не признають поруч своєї влади світської такої влади духовної, яка би не підлягала вповні владі світській і яка би своїм авторитетом духовним владу світську обмежувала і контролювала. Тому їхня державна влада світська єсть разом з тим і найвищою владою духовною” [4, с. 9–10].

Політична система, вибудована за цією моделлю державно-церковних взаємовідносин, передбачає цілковито беззахисний і безправний статус церкви та духовенства, релігія ж розглядається як потужний засіб пропаганди й ефективний інструментарій формування громадської свідомості. Політичні режими, які імплементують цю модель, доволі часто за своєю формою і змістом є централізовані самодержавні диктатури. І це цілком узгоджується з їхньою концепцією концентрації абсолютної влади над усіма сферами

суспільного і державного життя [5]. У дусі засадничих принципів філософії цього підходу сучасна наука державного управління виділяє авторитарну, антагоністичну і контамінаційну моделі відносин держави і церкви [6].

Авторитарна модель передбачає державне фінансування церкви і підпорядкування її ідеологічним інтересам держави. Влада регулює не лише фінансові питання, а й кадровий склад церкви, здійснюючи призначення на керівні духовні посади залежно від власних інтересів. При цьому священнослужителі не мають морального права обурюватися, оскільки отримують державну зарплату (Бельгія).

Антагоністична модель побудована за принципом відкритого або прихованого протистояння влади і церкви, спрямованого на повну домінацію світської влади над духовною. Така система існувала в колишньому СРСР. Декларуючи офіційне лояльне ставлення до релігії (ст. 34, 52 Конституції СРСР від 1977 р., у яких зазначено рівність громадян перед законом незалежно від їхнього ставлення до релігії, а також гарантувалося право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Відправляти релігійні культу або вести атеїстичну пропаганду) в державі існувала Рада у справах релігійних культів, головним завданням якої був нагляд за дотриманням радянського законодавства про релігію і церкву, а на практиці – суворий контроль за релігійною сферою із застосуванням бюрократично-репресивного апарату з виявлення та ліквідації неугодних владі духовних осіб.

Контамінаційна модель: релігія відділена від держави за законом, але фактично є державною. Реалізацію цієї моделі можемо спостерігати на прикладі сучасної Туреччини. Проголосивши в Конституції 1982 р. принцип світськості, держава і надалі віддає перевагу ісламу. Визнані мусульманські структури отримують державні субсидії, невізані ісламські спільноти, різні братства та течії, а також немусульмани такої підтримки не мають [7].

Друга модель відносин держави і церкви (ліберального нейтралітету. – *Авт.*) полягає в цілковитому нейтралітеті церкви, усуненні її із соціально-політичної сфери життєдіяльності суспільства. Церква розглядається з боку суспільства і держави як архаїчне утворення доби середньовіччя, що втратило свою вагу і значення в секуляризовану епоху. Релігія трактується як приватна справа кожного з позицій науково-філософської доцільності. Домінантне місце релігії та її догматів у такій політичній системі посідає концепція прав людини, а на місце церкви приходять розгалужена мережа громадських організацій [8].

Така культурна й інституційна заміна тягне за собою заміну соціокультурних стимулів та орієнтирів розвитку суспільства, що призводить до трансформації культурно-духовних ідентичностей та ідеологем їх утвердження. Відхід від релігії супроводжується відходом від національної культури, що тягне за собою переродження культурно-генетичного коду спільноти [9]. У підсумку право, яке містить у собі мінімум моралі, свій духовний базис, втрачає своє ядро і не досягає повноцінної культурно-цивілізаційної зрілості. Таким чином, релігія, трансформуючись у право, під дією секуляризації, на основі моральної складової, якщо вона втрачає вплив і авторитет у суспільстві, стає нездатною забезпечити духовну і культурну складову органічного, а значить сталого і стабільного становлення та розвитку автентичної національної правової системи. Право, утрачаючи моральний запобіжник у вигляді релігії, починає розвиватися хаотично, витворюючи гібридні форми правової культури і свідомості [10].

Розмірковуючи над соціокультурними засадами побудови політичної системи зазначеного типу, В.Липинський зазначає, що її ідеологи “вважають, що для діл світських, державних релігія зовсім не потрібна, що в громадському житті можна зовсім добре обійтись без церкви і без Бога, і що релігія – це, мовляв, справа приватна, справа совісті кожного горожанина, до якої державі нема ніякого діла” [4, с. 11].

Реімплементація релігії із культурної системи суспільства здійснюється із розрахунку, що право, як універсальний засіб, зможе забезпечити достатній рівень державотворчої громадянської мобілізації, підсилить громадянську свідомість та ідентичність, стане ефективним засобом впливу на людську поведінку й інструментом виховання та утвердження морально-духовних цінностей та ідеалів у людській свідомості. Але сфера моралі індивіда у своїй вродженій якості, переходячи під регулювання та управління права, формалізуючись, відтворюється в латентній формі, виявляючись у людській поведінці за відсутності правового контролю. Таким чином, право, діючи на рівні свідомості людини і не проникаючи на рівень підсвідомості, неспроможне гармонізувати та усмирити ірраціональні руйнівні-ко-егоїстичні інстинкти людської душі [11].

Політичні ідеології сучасності, які відкидають або нівелюють значення релігії та церкви в державотворчих процесах, виходять із ліберальної ідеї державного нейтралітету в питаннях релігії. Ця ідея стала орієнтиром у виробленні політики у сфері державно-церковних відносин багатьох країн Західної Європи.

Зародившись як принцип світської держави, вона дістала подальший розвиток в ідеології лібералізму, і сьогодні, трансформуючись у процесі взаємодії з традиційними європейськими культурами і релігіями, набула вигляду державної політики плюралістичного нейтралітету в умовах вільного ринку релігій [12].

Політика державного нейтралітету світської держави в релігійних справах в умовах модернізації і глобалізації спричинила появу численних субконфігурацій взаємодії держави і церкви як наслідок взаємовпливу традиційної культури та релігії європейських націй з ліберальними доктринами розвитку суспільства і держави. Ці моделі, які виникли в межах європейської цивілізації на рівні окремих націй і держав, мають свої специфічні особливості, зумовлені релігійною традицією культур та духовно-ментальною природою етносів [13]. У межах ліберальної концепції плюралістичного нейтралітету умовно можна виокремити такі субмоделі державно-церковних відносин: сепараційну, симбіотичну і еквіпотенціальну.

Для переважної більшості європейських країн, які декларують свою світськість, характерна сепараційна субмодель. За такої системи навіть найчисленніша релігійна громада має рівні права з іншими конфесіями, іноземні й місцеві релігійні організації рівні перед законом. Немає спеціального державного органу, що контролює діяльність релігійних організацій. Рішення про звільнення їх від податків приймає уряд, який ретельно перевіряє, чи не переслідують вони комерційні цілі. Між державою й релігійними об'єднаннями споруджується “стіна”, релігія витісняється із усіх сфер діяльності держави. Тут спрацьовує така ідея “відділення”, за якої держава не має справи до церкви, а церква – до держави, вони живуть у двох відособлених сферах. І хоча подібна практика забезпечує рівність релігій перед законом, все ж вона дає державі повне право обмеження всіх конфесій, забезпечує секуляризм у різних сферах державного й громадського життя.

Симбіотична субмодель відносин має три системи співпраці держави та церкви: розподіл світської і духовної влади у разі існування спільної координуючої установи, головне завдання якої вироблення системи нормативно-правового забезпечення оптимальних взаємовідносин двох інституцій; ліберально-симбіотична система, яка функціонує через укладання системи угод між державними органами й установами та релігійними організаціями на місцевому і галузевому рівнях; система державно-церковного договору (конкордату), коли взаємовідносини між церквою

та державою регулюються спеціальною угодою, підписаною відповідно до норм міжнародного права [7; 14].

За еквіпотенціальної субмоделі держава реалізує курс, спрямований на максимальну позарелігійність та ізоляцію релігійних об'єднань від суспільно-політичних процесів. Держава проводить політику ізоляції від себе всіх релігійних об'єднань, обмежуючи їхню діяльність до рівня приватного життя громадян.

Третя модель державно-церковних відносин, за методологією В.Липинського, є модель традиційно-консервативна. Вона отримала свій розвиток у тих суспільствах, де релігія та церква “спричинилася до витворення культури і до будови держави, перш за все, як нічим не замінима школа дисципліни соціальної і моральної: організацією людських інстинктів та хотінь і впорядкуванням людських думок про добро і зло громадського життя” [4, с. 13].

На цю модель В.Липинський звертає особливу увагу, адже, крім усього, вона виступає одним із формоутворювальних елементів класократії – концепції політичної організації української держави.

Суспільний інститут релігії та церкви в концептуальній структурі класократії поряд із інститутом держави відіграє центральну роль. Це дві гарантії міцності й захищеності української нації у світовій міждержавній конкуренції стратегій геополітичного домінування. Релігія забезпечує стійку і сталу національно-культурну ідентичність, ретранслює духовно-генетичні коди світосприйняття, формує морально-етичне середовище й утворює християнський духовно-ціннісний клімат існування індивідів, виступаючи базисом традиційної культури, вписує індивіда в загальноісторичний контекст розвитку нації, тим самим породжуючи не просто громадянську свідомість, а національно-громадянську з чіткою культурною самоідентифікацією [15].

Розмірковуючи в душі консервативної державотворчої інженерії, В.Липинський зазначає: “Коли прийняти той факт, що всяка держава повстає з завоювання і що у всякій державі є люди, які правлять, і люди, якими правлять, то тривка державна організація і тривка культура може повстати тільки там, де взаємовідношення між завойовниками і завойованими, між організаторами і організованими приймає норми законні, оперті на загальноприйнятих і однакових як для одних, так і для других поняттях про добро і зло громадського життя. Рішальною роль у виробленні таких законних норм відіграє релігія. Без такої організуючої і здержуючої духовної сили, якою

єсть релігія і церква, в громадському житті запанує в кінці груба сила матеріальна. Її панування веде завжди до руїни і анархії” [4, с. 19].

У цих думках мислителя про спосіб повстання держави шляхом завоювання і про співвідношення активних і пасивних елементів суспільства, вочевидь, ідеться про політичну культуру суб'єктів політичного процесу: політичну еліту і народ, і про засіб нормування моральної складової цієї культури – релігію.

В.Липинський вважає, що сила живої релігії та авторитет церкви єдино здатні виправити хиби людської природи, у тому числі й української, яка привносить у громадянсько-політичне життя суспільства деструктивність, руйнацію і хаос [16]. У сьгоднішніх суспільно-політичних умовах зрозуміти сенс думок мислителя, мабуть, як ніколи просто, адже корупція, яка у своїй основі є моральною деградацією і громадянською, і національною свідомістю, нищить усі сфери суспільного і державного життя України. У такій ситуації, коли не спрацьовує правова система суспільства, а з нею і судова, і правоохоронна, на релігію та церкву покладається особливо важливе завдання з очищення суспільної свідомості від морально-етичного розкладу і відновлення духовних орієнтирів розвитку суспільства [17].

Криза духовності українського суспільства, актуалізуючи нові завдання, які диктують нинішні соціально-політичні реалії перед релігією та церквою, одночасно стає чинником політизації церкви і проникнення у сферу її діяльності державної ідеології. Зазначене зумовлює ризики втрати духовного зерна в її служінню людям та необхідність вироблення делікатної політики балансування між духовним і мирським. У такій ситуації виникають питання принципів взаємодії церкви і держави та питання розмежування їх компетенцій. В.Липинський у цьому контексті пропонує модель “симфонії двох влад” – гармонійну взаємодію держави і церкви із збереженням ними власного, особливого інструментарію впливу та розвитку ситуацій. На державу покладається комплекс завдань, необхідних для забезпечення умов життєдіяльності суспільства, а церква забезпечує духовну і морально-етичну санкцію діям держави на правах представника культурно-духовних інтересів громади, доступними їй засобами підтримує державу в реалізації її завдань [18].

“Державна влада – в руках матеріально сильних воєнників – продуцентів, а влада духовна – в руках релігійної, ідейної і тому дисциплінованої та організованої інтелігенції; виразне роз-

межування цих двох влад так, щоб войовники – продуценти не лізли на амвони, а матеріально не продукуюча і не воююча інтелігенція не перлася до непосильного для неї політичного проводу; і врешті, обмеження та контроль владою духовною діл влади світської з погляду однакової для всіх громадської моралі при взаємнім визнанні й піддержуванні авторитету цих двох влад – ось основи взаємовідносин релігії і політики, церкви і держави, громадянства і влади, культури і сили” [4, с. 15], резюмує мислитель.

У межах сучасних підходів науки державного управління у сфері державно-церковних відносин, які відповідають засадам традиційно-консервативної моделі, можна виділити такі субмоделі, як синкретичну і коопераційну [19].

Синкретична субмодель передбачає можливе існування державної церкви або національної церкви. Модель, коли на законодавчому рівні закріплене існування державної церкви (ідентифікаційна) або кількох релігійних об’єднань, урахувавши національну та духовно-культурну ідентичність населення (Росія, країни Балтії), поширена в 1/3 країн – членів ЄС. Така модель склалася історично і відображає національні особливості окремої народності. У такій державі церква має офіційний статус, вона фінансується за рахунок державного бюджету (Данія, Норвегія), а її статут є офіційним законодавчим актом (Греція). Особливістю цієї моделі є те, що існування та розвиток інших релігійних організацій (не державних) регламентується окремим законом, який окреслює межі діяльності певних інституцій. Модель державно-церковної взаємодії, що передбачає існування національної церкви з особливим статусом (Велика Британія), отримала розвиток у результаті тієї ролі, яку відіграла церква в консолідації суспільства впродовж його історії. Як і у разі з попередньою, ця модель також не заперечує існування інших релігійних організацій, так званих традиційних та неорелігійних рухів. Відмінність від ідентифікаційної моделі полягає в тому, що національна церква може визнаватися де-факто, натомість де-юре її статус не є обов’язковим для закріплення на законодавчому рівні. У такому разі держава протекціонує національну церкву, але це здійснюється не шляхом системного фінансування, а на рівні особистих контактів між керівниками церкви й держави. На законодавчому ж рівні в таких державах прописаний принцип відсутності підтримки центральним урядом будь-якої релігійної організації у разі забезпечення рівних умов для їх розвитку.

Коопераційна субмодель передбачає офіційне фінансування однієї церкви за лояльного ставлен-

ня до інших. У такій системі допускається існування різних релігій і морально-етичних систем, які досить часто взаємовиключають одна одну, а межі їхньої діяльності встановлюються законодавством. При цьому одна церква інтенсивно розвивається і намагається охопити якомога більше adeptів, а інші прагнуть зберегти свої позиції або, принаймні, “залишитися на плаву”. У деяких країнах найбільш пріоритетні релігійні організації отримують, крім податкових пільг, право на так званий церковний податок. Коопераційна модель державно-церковних відносин життєздатна тільки в тому разі, якщо провідна конфесія робить однозначний вибір на користь свободи віросповідання, не прагне використати свій вплив на державу й на населення для обмеження прав релігійних меншостей. Складніше й суперечливіше перехід до коопераційної моделі державно-церковних відносин відбувається в тих країнах, де робляться спроби зміцнити державність, зробивши опору на одну єдину релігійну організацію, обмеживши права інших конфесій і релігій. Цей шлях не обіцяє просування до демократії, гальмує розвиток повнокровного співробітництва держави із широким спектром релігійних організацій у сфері добродійності й духовної освіти [7; 20].

Якщо екстраполувати проаналізовані підходи на суспільно-політичні реалії України, то сьогодні, як і сто років назад, напрочуд актуальними для нас є думки ідеолога консерватизму В.Липинського про важливу роль, яку має відіграти християнська релігія в українському державотворенні. Досвід історії засвідчує, наголошує він, що релігія і по-справжньому авторитетна в суспільстві церква тим більше потрібна нашій нації, схильній до необмеженого і нестримного індивідуалізму з вродженою потребою в органічній громадянсько-національній єдності й солідарності всіх верств і класів суспільства; нації, у якій серед розпоросених політичних еліт та антагоністичній боротьбі політичних партій між собою інстинкти та почуття беруть верх над розумом і волею; нації, для якої характерний як для “верхів”, так і “низів” великий нахил “до необмеженої свободи, до індивідуалістичної романтики, до егоцентричної оригінальності, де одні й другі, байдужі до громадського індивідуалізму, до жертв, до любови, до послуху і дисципліни, спекулюють на руйнуючих прикметах ... намагаються в постійній зажерливій гризні поміж собою, позбавлені внутрішньої духовної і політичної єдності, задовольняти кожний на свій спосіб свої примітивні і варварські матеріальні апетити” [4, с. 26].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розмірковуючи над рефлексіями мислителя, доходимо висновку, що історія повторюється із блискавичною точністю подій і фактів: революційна боротьба і протистояння кінця 2013 р. – початку 2014 р. національно орієнтованих і проросійських політичних сил, російсько-українська війна, в основі якої імперські амбіції Росії, що лягають на сприятливий ґрунт сепаратистських настроїв певної частини населення східних регіонів України, політичне взаємопоборювання і відсутність єдності політичної еліти, надмірне соціально-економічне розшарування в суспільстві... Усе це ілюструє нам драматизм становища та схожість ситуації столітньої давності, періоду 1917–1922 рр. ХХ ст., із сучасними українськими реаліями. Тоді Україна не змогла перейти на вищий рівень національно-громадянської консолідації та організації свого суспільно-політичного життя, за що і заплатила високу ціну впродовж подальших 70 років існування Радянського Союзу. Сьогодні, як не дивно, постали ті ж самі виклики, загрози незалежності й державності, видозмінені лише за формою відповідно до умов нинішнього життя, але незмінні за сутністю.

Брак ідейності та єдності сьогодні нищить Українську державу не менше, ніж зовнішній ворог. В.Липинський, звертаючи увагу на ці пороки української душі, наголошує на рятівній ролі живої християнської віри в ім'я майбутнього України та незабутньої слави борців за Волю і Незалежність.

Підсумовуючи, зазначимо, що в цьому науковому дослідженні автором уперше робиться спроба вироблення методологічних засад і підхо-

дів до дослідження державно-церковної проблематики, науки державного управління з позицій ідеології консерватизму. В.Липинський, фундатор українського консерватизму, у своїх працях формує засадничі ідеї ідеології консерватизму, які в умовах сьогодення для того, щоб відповідати вимогам часу і бути придатними для реалізації, потребують систематизації та вироблення єдиної методології їх дослідження з подальшим теоретичним розвитком і науковим конструюванням концептуального ядра консерватизму.

Релігія та церква в ідеології консерватизму є тими складовими частинами, які за своєю політичною вагою розглядаються ідеологами першими після інституту держави, адже на релігію та церкву покладається завдання забезпечення духовно-моральної складової суспільного порядку. В українському традиційному суспільстві й державі, які сьогодні проходять складні етапи трансформації, в основі якої модернізація і вестернізація, релігія та церква відіграє надзвичайно важливу роль, виступаючи одним із впливових центрів української політичної системи. Тому в процесі європеїзації, що відбувається в Україні, важливо уникнути духовно-культурних і світоглядно-цивілізаційних суперечностей і дисбалансів основ української політичної системи, забезпечивши автентичну й оригінальну модель інтеграції України в Європу.

Таким чином, проблематика державно-церковних взаємовідносин є важливою сферою державної політики та потребує ґрунтовної наукової аналітики й супроводу. А це, у свою чергу, вимагає подальших глибоких і комплексних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Історія української культури : у 5 т. / [наук. ред. Б. Є. Патон, Г. Д. Вервес, І. Ф. Курас та ін.]. – Київ : НВП "Вид-во "Наукова думка" НАН України". – 2013. – Т. 5, кн. 4. – 942 с.
2. Власовський В. І. Нарис історії Української Православної Церкви : у 4 т. / В. І. Власовський. – Репр. відтворення вид. 1955 р. – Київ : Либідь, 1998.
3. Сидор І. Причини та витоки постання Московського Патріархату 1589 року / Іван Сидор. – Київ : Видavn. від. УПЦ КП, 2015. – 416 с.
4. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В. Липинський. – Луцьк : Терен, 2010. – 96 с.
5. Дорошенко Ю. Без догмату: релігійні магістралі / Ю. Дорошенко. – Київ : Ярославів Вал, 2012. – 733 с.
6. Кальниш Ю. Г. Пріоритетні напрями, шляхи реалізації і перспективи державної політики України в галузі релігійно-церковного життя : дис. ... канд.

References

1. Paton, B. Ye. Verves, H. D. Kuras, I. F. Lytvyn, V. M. Tolochko, P. P. Danylenko, V. M. (2013), *Istoriya ukrayins'koyi kul'tury* [History of Ukrainian Culture], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
2. Vlasov's'kyi, V. I. (1998), *Narys istoriyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tsekvu* [History of the Ukrainian Orthodox Church], Lybid', Kyiv, Ukraine.
3. Sydor, I. (2015), *Prychyny ta vytoky postannya Moskovs'koho Patriarkhatu 1589 roku* [The causes and origins of the uprising of the Moscow Patriarchate in 1589], Vydavnychyy viddil UPTs KP, Kyiv, Ukraine.
4. Lypyn's'kyi, V. (2010), *Relihiya i tserkva v istoriyi Ukrayiny* [Religion and church in the history of Ukraine], Teren, Luts'k, Ukraine.
5. Doroshenko, Yu. (2012), *Bez dohmatu : relihiyni mahistrali* [Without dogma, religious highway], Yarosliviiv Val, Kyiv, Ukraine.

- наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Кальниш Юрій Григорович. – Київ, 2001. – 225 с.
7. Шаправський С. А. Моделі державно-церковних відносин [Електронний ресурс] / С. А. Шаправський. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/3954/1/18.pdf>.
  8. Соціальна доктрина Церкви : зб. ст. / Ін-т релігії та сусп-ва при Львів. Богослов. акад. ; наук. ред. М. Маринович. – Львів : Видавн. від. "Свічадо", 1998. – 300 с.
  9. Троицкий В. Христианства нет без Церкви / В. Троицкий. – М. : Изд-во Сретен. монастыря, 2007. – 352 с.
  10. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Г.В.Ф. Гегель ; [пер. с нем. Б. Столпнера, М. Левиной]. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
  11. В'ячеслав Липинський та його доба : кн. третя / упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2013. – 796 с.
  12. Православие и современность: проблемы секуляризма и постсекуляризма : кол. моногр. / науч. ред. А. Мраморнов, Т. Челевенко. – М. ; Орел ; Ливны : Изд-во Новоспас. монастыря; НП "Спасское дело", 2015. – 456 с.
  13. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самуэль Хантингтон ; [пер. с англ. Т. Велишеева]. – М. : Изд-во АСТ, 2015. – 571 с.
  14. Онищук С. В. Формування партнерської моделі державно-церковних відносин в Україні: теоретичні і прикладні засади / С. В. Онищук // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ, 2015. – Вип. 42. – С. 61–67.
  15. Київський Патріархат під омофором Святейшого Патріарха Філарета / [авт.-упоряд. прод. О. Трофимлюк]. – Київ : Вид. упр. УПЦ КП, 2016. – 240 с.
  16. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 1994. – 260 с. – (Бібліотека української діаспори. Ч. 2).
  17. Здіорук С. Досвід державно-церковних відносин в постсоціалістичних країнах: уроки для України у зміцненні національної ідентичності [Електронний ресурс] / С. Здіорук. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/2.htm>.
  18. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – поч. ХХІ століття / В. Єленський. – Львів : Вид-во УКУ, 2013. – 504 с.
  19. Коваль І. В. Взаємодія держави, суспільства та церкви: концептуалізація сучасних підходів [Електронний ресурс] / І. В. Коваль. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2010_39/Gileya39/P9_doc.pdf.
  20. Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна (історико-політичний аналіз) : монографія / С. Сьомін, Ю. Кальниш, В. Петрик, В. Остроухов ; [ред. І. Тимошенко]. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 136 с.
  6. Kal'nysh Yu. H. (2001), "Priorities and ways of implementation and prospects of Ukraine state policy in religious - church life", Abstract of Ph. D. dissertation, Theory and history of public administration, NADU, Kyiv, Ukraine.
  7. Shapravs'kyi, S. A. (2014), "Models of state - church relations", *Modeli derzhavno - tserkovnykh vidnosyn*, available at: <http://eprints.oa.edu.ua/3954/1/18.pdf> (Accessed 18 October 2016).
  8. Marynovych, M. (1998), *Sotsial'na doktryna Tserkvy : zbirnyk statey* [The social doctrine of the Church: a collection of articles], Svichado, L'viv, Ukraine.
  9. Troitskiy, V. (2007), *Khrystyanstva net bez Tserkvy* [Christianity no without the Church], Yzd - vo Sretenskoho monastyrya, Moscow, Russia.
  10. Hehel', H. V. (1990), *Fylosofyya prava* [The philosophy of law], Mysl', Moscow, Russia.
  11. Ostashko, T. Tereshchenko, Yu. (2013), *Vyacheslav Lypyn's'kyi ta yoho doba* [Vyacheslav Lipinski and his era], 3rd ed, Tempora, Kyiv, Ukraine.
  12. Mramornov, A. Chelevenko, T. (2015), *Pravoslavnye y sovremennost' : Problemy sekulyaryzma y postsekulyaryzma* [Problems of secularism and post-secularism], Spasskoe delo, Moscow, Russia.
  13. Khantynhton, S. *Stolknovenye tsyvylyzatsyy* [Clash of civilizations], AST, Moscow, Russia.
  14. Onyshchuk, S. V. (2015) "Formation of the partnership model of state - church relations in Ukraine: theoretical and applied principles", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, vol. 42, pp. 61- 67.
  15. Trofymlyuk, O. (2016), *Kyiv's'kyi Patriarkhat pid omoforom Svyatiyshoho Patriarkha Filareta* [Kyiv Patriarchate under the aegis of His Holiness Patriarch Filaret], Vyd. upr. UPTs KP, Kyiv, Ukraine.
  16. Troshchyn's'kyi, V. P. (1994), *Mizhvoyenna ukrayins'ka emihratsiya v Yevropi yak istorychne i sotsial'no - politychne yavlyshche* [Inter-war Ukrainian emigration to Europe as a historical and socio - political phenomenon], In - t sotsiologiyi NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
  17. Zdioruk, S. (2015), "Experience state - church relations in post-socialist countries: lessons for Ukraine to strengthen national identity", *Dosvid derzhavno - tserkovnykh vidnosyn v postsotsialistychnykh krainakh : uroky dlia Ukrainy u zmitsnenni natsional'noi identychnosti*, available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/2.htm> (Accessed 21 October 2016).
  18. Yelens'kyi, V. (2013), *Velyke povernennya : relihiya u hlobal'niy politytsi ta mizhnarodnykh vidnosynakh kintsya XX - poch.. XXI stolittya* [Big return: religion in global politics and international relations in the late XX - early XXI century], UKU, L'viv, Ukraine.
  19. Koval', I. V. (2007), "The interaction of the state, society and the Church: Conceptualization of contemporary approaches", *Vzayemodiya derzhavy, suspil'stva ta tserkvy : kontseptualizatsiya suchasnykh pidkhodiv*, available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2010_39/Gileya39/P9_doc.pdf (Accessed 13 October 2016).
  20. S'omin, S. V. Kal'nysh, Yu. Petryk, V. Ostroukhov, V. (2002), *Derzhavno - tserkovni vidnosyny : svitovyy dosvid i Ukrainy (istoryko - politychnyy analiz)* [State - church relations: world experience and Ukraine (historical - political analysis)], Vyd-vo Yevrop. un-tu, Kyiv, Ukraine.